

VEREENIGING
VOOR PENNINGKUNST
TE AMSTERDAM

EERSTE
JAARVERSLAG
1926

VEREENIGING
VOOR PENNINGKUNST
TE AMSTERDAM

EERSTE
JAARVERSLAG
1926

LEDEN.

J. H. Addicks	New-York
Algemeen Nederl. Verbond	's-Gravenhage
J. P. J. Asselbergs Czn.	Bergen op Zoom
F. L. G. d'Aumérie	Scheveningen
F. Balhuizen	's-Gravenhage
Jhr. Mr. F. Beelaerts van Blokland	's-Gravenhage
Chr. Beels	Amsterdam
A. J. Bemolt van Loghum Slaterus	Arnhem
J. C. G. Beyen	de Bilt
D. Blok	Lisse
Th. J. Bosman	Brummen
Mej. M. H. Bottenheim	Amsterdam
Mr. L. G. N. Bouricius	Rijswijk (Z.-H.)
Mej. H. Brinkgreve	Utrecht
Dr. M. R. J. Brinkgreve	Voorschoten
Dr. W. Bronkhorst	Apeldoorn
F. de Bruyn	Amsterdam
Peter Buijs	Brooklyn N.-Y.
H. van der Bijll	Amsterdam
H. K. Cohen	Rotterdam
Mr. A. le Cosquino de Bussy	Hilversum
H. H. van Dam	Rotterdam
Mr. W. A. C. van Dam	Rotterdam
Ir. A. E. Dinger	Heerlen (L.)
C. A. J. van Dishoeck	Bussum
Jhr. P. J. O. v. d. Does de Willebois	Hintham (N.-B.)
Mr. G. C. Douwes Dekker	's-Gravenhage
H. P. Doyes	Uithuizen
R. H. Driessen	Maarssen
J. F. Duwaer	Amsterdam
H. J. M. Ebeling	's-Hertogenbosch
M. Elias	's-Gravenhage
Mr. R. H. Erdmann	Amsterdam
Mr. J. W. Frederiks	's-Gravenhage
M. H. J. M. Frerichs	's-Gravenhage
Ned. Fabriek van Gouden en Zilveren Werken, Gerritsen en Van Kempen	Zeist
Mr. D. Giltay Veth	Bloemendaal (N.H.)

Jac. J. van Goor	Utrecht
Jhr. R. Groeninx van Zoelen	's-Gravenhage
Anton H. M. de Groot	Rotterdam
Mej. L. G. van Gijbland Oosterhoff	's-Gravenhage
E. Hamakers	Tjoemboelot
Mej. W. A. van Hanswijk Pennink	Zutphen (Bandoeng)
J. van Harlingen	Haarlem
Dr. H. P. Heineken	Amsterdam
Mevr. B. Heyse-Tak	Middelburg
F. A. Hoefer	Hattem
A. P. van Hoey Smith	Rotterdam
J. G. A. van Hogerlinden	Arnhem
H. Hotke	's-Gravenhage
E. C. C. Houck	Deventer
W. J. N. Baron van Hugenpoth tot Aerdts	de Bildt
Ir. A. Hulshoff Pol	's-Gravenhage
J. Hulshoff Pol	's-Gravenhage
N. de Jager	Groningen
Mevr. J. E. C. de Joncheere-Sayens	Dordrecht
A. de Jong	Leeuwarden
E. de Jong	's-Hertogenbosch
R. A. Kaiser	Bloemendaal (N.H.)
A. O. van Kerkwijk	's-Gravenhage
J. H. Th. O. Kettlitz	Utrecht
Mr. R. E. Kielstra	Amsterdam
B. Klaare	Wassenaar
W. Knap	Hilversum
J. Knottenbelt Fzn.	Diepenveen (Ov.)
Koninklijke Begeer	Voorschoten
N. P. de Koo	Rotterdam
W. Kreeft	Voorschoten
Mevr. F. van der Kun—Bakkenist	Amsterdam
Dr. H. A. Kuypers	Rotterdam
P. C. Labrijn	Goes
Jhr. A. D. Laman Trip	Ginneken
Mr. F. J. van Lanschot	's-Hertogenbosch
K. van Lanschot	's-Hertogenbosch
Mr. W. H. van Lanschot	Vught
Mr. Th. Laupman	Tiandjoer (Java)
Mevr. Wed. H. van Lelyveld—v. d. Wijck	Amersfoort
G. A. Lewin	's-Hertogenbosch
J. H. van Lexau Frieswijk	Doesburg

Mr. J. Graaf van Limburg Stirum	Wezep (Geld.)
Mevr. E. M. Lindhout	Rotterdam
J. M. J. van Lis	Wolvega
Dr. J. P. Lotsy	Velp (Geld.)
Huib Luns	Amsterdam
Mej. M. G. A. de Man	Middelburg
Prof. Dr. W. Martin	Wassenaar
J. Mees P. Rzn.	Rotterdam
Ir. H. F. Mertens	Bilthoven
Mevr. Wed. G. Mesdag—van Calker	Scheveningen
Kuno Mezger	Marseille
W. Michiels v. Kessenich	Zeist
R. J. Montijn	Houten (Utr.)
J. H. J. van de Mortel	's-Hertogenbosch
J. C. Mulder	's-Gravenhage
Muntmeester ('s Rijks)	Utrecht
G. Naeff	Oegstgeest
Mej. Dr. E. Neurdenburg	Groningen
J. A. Nieuwenhuis	Scheveningen
Prof. A. W. M. Odé	Delft
Penningkabinet, Koninklijk	's-Gravenhage
Mej. H. D. Plancken	's-Hertogenbosch
Jhr. Ir. H. E. Ram	Utrecht
Dr. J. H. O. Reys	's-Gravenhage
Jkr. Mr. E. E. M. de Roy van Zuydewyn	Breda
Dr. A. Rutgers van der Loeff	's-Gravenhage
A. G. Ruygrok	Amsterdam
Jhr. Mr. R. van Rijckevorsel	't-Hertogenbosch
M. Schulman	Amsterdam
G. Schutte Raaff	Besoeki (Java)
Mr. J. P. W. A. Smit	's-Hertogenbosch
Jhr. Mr. J. Smits van Oyen	Eindhoven
Jhr. Mr. M. W. Snoeck	Hintham (N.B.)
Raden Mas Adipati Ario Sosrohadikoesoemo	Ngandjoek (Java)
Raden Toemengoeng Ario Sosrowinoto	Sampang (Madoera)
L. Spaanderman	Utrecht
Mr. A. Staring	Dordrecht
Mr. A. P. van Stolk	's-Graveland
W. Stork	Delden
Jhr. Mr. F. van Styrum	Haarlem
Jhr. Mr. D. F. Teixeira de Mattos	's-Gravenhage
Mr. R. E. Tilman	's-Hertogenbosch

R. M. C. Tilman	's-Hertogenbosch
Teyler's Stichting	Haarlem
G. A. den Treffer	Kerkwijk (Geld.)
J. J. Tyl	Zwolle
H. W. Valk	's-Hertogenbosch
B. Valkenburg J.Jzn.	Scherpenzeel
C. G. Vattier Kraane	Amsterdam
W. C. van der Veer	Maartensdijk
Mevr. Verstege	's-Gravenhage
M. H. Vieweg	Leeuwarden
Tjipke Visser	Bergen (N.H.)
E. Voet Jr.	Bloemendaal (N.H.)
Jhr. Ir. A. C. von Weiler	Leiden
Jhr. W. K. von Weiler	Zutphen
Mej. R. M. Wichers Wierdsma	Domburg
Mevr. Dr. J. W. Wurfbain	Velp (Geld.)
Mr. P. J. van Wijngaarden	Rotterdam
Ir. W. K. de Wijs	Enschede
Th. Ziegenhardt	Santpoort
J. C. van Zoelen	Amsterdam
W. K. F. Zwierzina	Amsterdam

JAARVERSLAG VAN DE VEREENIGING VOOR PENNINGKUNST.

Den 8en September 1925 voormiddags 11 uur kwamen op het kantoor van den heer C. G. Vattier Kraane, Heerengracht 548, Amsterdam, bijeen: Meuffrouw R. M. Wichers-Wierdsma en de heeren: Carel J. A. Begeer, Mr. L. G. N. Bouricius, Dr. M. R. J. Brinkgreve, H. J. M. Ebeling, A. O. van Kerkwijk, Dr. H. A. Kuypers, M. Schulman, Jhr. Mr. M. W. Snoeck en C. G. Vattier Kraane, met het doel de mogelijkheid te bespreken van de oprichting van een Vereeniging voor Penningkunst.

Behalve de aanwezigen hadden schriftelijk blijk van instemming met het streven gegeven de heeren: Prof. Dr. W. Martin, Dr. M. A. Evelein, A. van Erven Dorens, F. L. G. d'Aumérie, J. Hulshoff Pol, D. van Hilten Azn. en Prof. Dr. W. Vogelsang.

In deze vergadering, welke geleid werd door den heer C. G. Vattier Kraane en waarin Dr. M. R. J. Brinkgreve een korte toelichting gaf van de wenselijkheid om tot de oprichting over te gaan en van de taak der vereeniging, — welke inleiding als bijlage bij het verslag gevoegd is — werd besloten tot de oprichting van de vereeniging.

De statuten en het huishoudelijk reglement, ontworpen door Mr. L. G. N. Bouricius, werden na enkele wijzigingen met algemeene stemmen goedgekeurd en het bestuur als volgt gekozen: C. G. Vattier Kraane, Voorzitter, A. O. van Kerkwijk, Secretaris, H. J. M. Ebeling, Penningmeester, en tot leden van het bestuur: Mr. L. G. N. Bouricius, Dr. M. R. J. Brinkgreve, J. Hulshoff Pol en Mr. A. Staring.

In deze oprichtingsvergadering werd tevens het Bestuur gemachtigd om de door de onderscheiden oprichters voorgedragen candidaat-leden tot lid te benoemen nadat voorzichtigheidshalve dezen eerst gevraagd, zouden zijn of een benoeming tot het lidmaatschap hun aangenaam was. De lijst der leden op 1 Januari 1927 is bij het verslag gevoegd. Volgens besluit van de oprichtersvergadering werd de Koninklijke goedkeuring aangevraagd en verkregen bij Koninklijk Besluit van 20 Februari 1926 No. 13.

De Vereeniging besloot als eerste daad hare medewerking te verleenen bij het tot stand komen van een door den medailleur C. J. van der Hoef ontworpen penning ter herdenking van de staatshervorming in Nederlandsch-Indië, omtrent welken penning de heer J. Hulshoff Pol zoo welwillend was een korte bijdrage voor ons verslag in te zenden, welke als bijlage is afgedrukt.

Inmiddels werd de tusschenkomst van het Bestuur onze Vereeniging ingeroepen door de Permanente Prijsvraagcommissie inzake de prijsvraag uitgeschreven door het Internationaal Olympisch Comité.

Ons Bestuur heeft zijn medewerking in deze gaarne verleend. Het betreurt dat het standpunt van de Nederlandsche kunstenaars van de zijde van het Internationaal Olympisch Comité niet werd gedeeld. Dit heeft op de bereidwilligheid dezer kunstenaars tot deelneming aan de prijsvraag zeker remmend gewerkt, met het gevolg dat Nederland niet zal zijn vertegenwoordigd onder de mededingers bij de eindbeoordeeling.

Op de Bestuursvergadering van 2 December 1925 werd door het Bestuur, onder nadere goedkeuring van de Algemeene Vergadering, een raad voor penningkunst ingesteld, bestaande uit de heeren: Dr. M. R. J. Brinkgreve, J. Hulshoff Pol, A. O. van Kerkwijk en Mr. A. Staring.

Deze penningraad heeft in het afgelopen Vereenigingsjaar eenige malen met raad en voorlichting bij het ontwerpen van penningen ter zijde gestaan.

Bij gelegenheid van het 25-jarig Huwelijksfeest van H. M. de Koningin en Z.K.H. Prins Hendrik werd door onze Vereeniging aan het Koninklijk Echtpaar aangeboden een tweetal zilveren gietpenningen in étui, in opdracht van onze Vereeniging ontworpen door den medailleur Jac. J. van Goor en uitgevoerd door de N.V. Ateliers voor Edelsmeed- en Penningkunst voorheen „Koninklijke Begeer“ te Voorschoten.

Deze penning draagt aan de voorzijde de beeltenissen van H. M. de Koningin, Z.K.H. Prins Hendrik en H.K.H. Prinses Juliana en aan de keerzijde de drie wapens in een rand van bladeren en rozen met het opschrift: „Ter herinnering aan het 25-jarig Huwelijk 1901—1926.”

De penning is uitgevoerd op de grootte van 80 m.M., terwijl een op 41 m.M. verkleinde geslagen penning in brons als eerste penning der Vereeniging aan de leden werd toegestuurd.

Inmiddels was onder leiding van den heer J. Hulshoff Pol en met welwillende medewerking van den heer J. W. Teillers, ook de propaganda in Indië begonnen, waarvan de uitkomsten voorloopig nog niet in overeenstemming zijn met de moeite en de zorg door deze heeren hieraan gegeven; toch meent ons Bestuur den beiden heeren in dit verslag voor hunne bemoeiingen een woord van welgemeenden dank te moeten brengen.

Voor het ontwerpen van een tweeden penning overeenkomstig het gestelde in art. 4 van het huishoudelijk reglement werd in November aangezocht de heer M. Andriessen te Haarlem, die begin December een maand uitstel vroeg, welke hem verleend werd.

Hoewel vallende buiten het verslagjaar zij vermeld, dat de heer Andriessen begin Februari verzocht van de opdracht ontheven te worden. Den leden zal de penning op de opening van het Kon. Koloniaal Instituut toegezonden worden als 2e penning van het eerste jaar.

Op de Bestuursvergadering van 28 September 1926 werd besloten in het jaarverslag enkele bijlagen op te nemen betreffende de Nederlandsche Penningkunst.

Het Bestuur droeg aan een Commissie uit zijn midden, bestaande uit de heeren A. O. van Kerkwijk, H. J. M. Ebeling en Dr. M. R. J. Brinkgreve op het jaarverslag samen te stellen.

Nog zij vermeld, dat de Heer Carel J. A. Begeer te Wassenaar aan de oprichters der Vereeniging voor Penningkunst een klein herinneringspenninkje heeft aangeboden, welke aanbieding door het Bestuur gaarne is aanvaard. Een afbeelding is in het verslag opgenomen.

Aan het einde van ons verslag willen wij er bij onze leden met klem op aandringen om hunnerzijds zoo veel mogelijk bij te dragen tot het verhoogen van de belangstelling in het streven onzer Vereeniging.

Wij kunnen met betrekkelijke tevredenheid terugzien op hetgeen onze Vereeniging in haar eerste vereenigingsjaar heeft bereikt, maar wij wenschen er met nadruk op te wijzen, dat het niet de bedoeling der oprichting van onze Vereeniging geweest is, beperkt te blijven binnen een betrekkelijk kleinen kring, doch dat wij ons voorstellen werkelijk in breede lagen van ons volk belangstelling te wekken voor de penningkunst.

Wij hopen dan ook het volgende jaar van een krachtige uitbreiding der Vereeniging te kunnen getuigen.

REKENING EN VERANTWOORDING

ONTVANGSTEN			
Contributiën		f	807 50
Giften		„	875 —
		f	1682 50

VAN DEN PENNINGMEESTER OVER 1926.

UITGAVEN			
Penningen	f	876 —	
Etuis	„	32 85	
Algemeene Onkosten			f 908 85
Drukwerk	f	280 60	
Administratiekosten	„	14 85	
Porti	„	84 74	
Incassokosten	„	1 23	
Postrecht	„	0 07	
Zegel Kon. goedkeuring	„	50 —	
			f 431 49
Koersverschil			„ 1 12
Batig Slot			„ 341 04
			f 1682 50

's-HERTOGENBOSCH, 31 December 1926.

De Penningmeester,

H. J. M. EBELING

UITTREKSEL UIT DE STATUTEN

De Statuten vermelden als doel der vereeniging de bevordering der Penningkunst, zoowel met het oog op de geschiedkundige beteekenis, als op de kunstwaarde van den Penning.

De Vereeniging kent:

- a. Begunstigers, die de Vereeniging steunen met een jaarlijksche bijdrage van f 100.— of een gift incens van f 1000.—.
- b. Donateurs, die de Vereeniging steunen met een jaarlijksche bijdrage van minstens f 25.— of een gift ineens van f 250.—.
- c. Buitengewone leden, die een jaarlijksche bijdrage of een gift ineens geven, welke bedragen bij Huishoudelijk Reglement worden vastgesteld.
- d. Eereleden, die wegens hun verdiensten voor de penningkunst of de vereeniging door de algemeene vergadering als zoodanig zijn benoemd.
- e. Gewone leden, die jaarlijks minstens f 5.— betalen.

Jaarlijks worden minstens twee penningen in opdracht van de Vereeniging geslagen.

Van deze penningen ontvangen:

- a. de begunstigers één exemplaar in zilver en één in brons;
- b. de donateurs één in zilver;
- c. de andere leden één in brons.

Deze penningen worden niet in den handel gebracht.

BEVORDERING DER PENNINGKUNST

TOESPRAAK, GEHOUDEN IN DE OPRICHTERS-
VERGADERING VAN DE VEREENIGING VOOR
PENNINGKUNST DOOR DR. M. R. J. BRINKGREVE

Nu wij bijeen zijn om de oprichting te overwegen van een Vereeniging voor Penningkunst, mochten wij ons de volgende vragen voorleggen:

Is penningkunst een zaak van algemeen belang? Zoo ja, is de stand der penningkunst in ons land thans van dien aard, dat zij bevorderd moet worden? En, indien ook dit het geval is, van wie moet die bevordering dan uitgaan? Over de eerste vraag kan ik kort zijn.

De penningkunst, grensgebied in zekeren zin tusschen schilderkunst, beeldhouwkunst en sierkunst, is een kunstuiting, die tot de meest bij den aanleg en de levensgewoonten van ons volk behoorende gerekend moet worden. Bovendien is zij bij uitstek de vorm van monumentale kunst; waardiger dan de aan melk-inrichtingen herinnerende tegeltableaux, bescheidener dan de standbeeld- of gedenkteekens, welke ons klimaat in de open lucht niet duldt en onze levensgewoonte niet in onze woningen, minder veeleischend wat plaats en belichting aangaat dan het geschilderde raam, is de penning de aangewezen vorm voor ons land om de herinnering te bewaren aan verdienstelijke vrouwen en mannen, aan belangrijke gebeurtenissen, kortom aan de geschiedenis van den eigen tijd.

Voor al in dit laatste opzicht is de penningkunst een zaak van algemeen belang omdat zij een der tegelijk meest kiesche en meest sterke middelen kan zijn om in ons volk de belangstelling in het gebeuren van eigen tijd te wekken en dat zoo noodige, bij ons volk zoo veel te weinig ontwikkelde gevoel van Nationale eigenwaarde te bevorderen, dat een der meest noodzakelijke voorwaarden is zoowel voor vrijheid en welvaart als voor een waarlijk eigen beschaving.

Ook de vraag of de stand der penningkunst van dien aard is, dat zij bijzondere zorg behoeft, is gemakkelijk te beantwoorden.

Na een tijdperk van droef verval in de 19de eeuw heeft de laatste halve eeuw weliswaar een opleving gebracht, vooral dank zij het werk van wijlen Anthonie Begeer en diens zoon Carel Begeer. Doch al neemt op het oogenblik de Nederlandsche Penningkunst reeds weer een waardige plaats in de wereld in, wij zijn nog ver van de hoogte waarop deze tak van kunst in de 16de en 17de eeuw stond. En vooral ontbreekt er nog zeer veel aan de belangstelling in ons land. Hoe armzalig steekt die af bij den toestand in onze gouden eeuw toen niet alleen iedere eenigszins belangrijke gebeurtenis in het leven van staat en stad, doch ook talloze bijzonderheden in het gezinsleven, vooral geboorte, huwelijk en dood met een penning herdacht werden en zoodoende en voor het nageslacht en — voor wat betreft de landsgeschiedenis — ook tegenover het buitenland op pakkende wijze werden vastgelegd.

In het buitenland belangstelling wekken voor ons wel en wee, door fastbare blijken van het belang dat wij er zelf in stellen, zie daar een zeer gewichtige internationale taak van een goed geleide en met zorg bevorderde penningkunst. Minder eenvoudig is het antwoord te geven op de vraag, hoe het lichaam moet zijn samengesteld, dat deze bevordering op zich neemt.

Beginnen wij met vast te stellen, dat deze bevordering geen staatstaak is. Wel meenen wij een beroep te mogen doen op belangstelling van de overheid en — waar noodig — op de medewerking der overheidspersonen. Maar, het eigenlijke werk, het wekken van belangstelling, het bijeenbrengen der noodige gelden, het geven van leiding aan de scheppende werkzaamheid is een taak, die alleen goed vervuld kan worden door en welker vervulling alleen geëischt mag worden van hen die uit persoonlijke belangstelling vrienden van den penning zijn. En deze belangstelling zullen wij bij voorkeur zoeken onder de liefhebbers en niet onder de ontwerpers. Zeker de kunstenaar is in ons midden welkom, in onze concept-statuten is zelfs een afzonderlijk Kunstenaarslidmaatschap geregeld. Doch hoezeer ook hun deskundige voorlichting ons welkom is, in hoofdzaak zullen toch anderen geroepen zijn om hun schouders onder de taak der vereeniging te zetten.

Dit is zonder meer duidelijk voor wat betreft de Nationale taak der Vereeniging. Immers deze eischt veelmeer maatschappelijken invloed en staatsmanskijsk dan kunstenaarsaanleg.

Edoch ook op kunstgebied rust op den belangstellenden liefhebber een belangrijke taak, waarop het mij vergund zij met ongewonen nadruk te wijzen, omdat in onze dagen te dezen aanzien veel als minder juiste opvattingen gelden. Immers, de bevordering van de belangstelling op kunstgebied, vooral op het gebied der Sier- en Nijverheidskunst is voor een zeer aanzienlijk deel in handen der kunstenaars zelve. Dit is te betreuren. Want van den kunstenaar mag en kan men niet anders eischen, dan dat hij zoo geestdriftig mogelijk opkome voor zijn eigen opvattingen.

Doch in het belang van de kunst in het algemeen en ter bevordering van de belangstelling in kunst, onder het publiek, is het noodig eenzijdigheid en overdrijving te vermijden; een kunst, die haar volle roeping voor het geestesleven van ons volk vervult kan slechts geboren worden uit de wisselwerking van de kracht der overlevering en het streven naar oorspronkelijkheid en uit de wisselwerking van het streven van den kunstenaar om eigen opvatting uit te drukken en de eisch van het publiek om vorm te zien gegeven aan wat in het publiek leeft. Daarom beveel ik de oprichting van een Vereeniging voor Penningkunst met warmte aan en spreek de wensch uit dat het aan deze vereeniging gegeven moge worden in ons volk de belangstelling voor de Penningkunst te wekken, in het buitenland de bekendheid met onze Nationale beschaving door middel van den penning te verbreden en de penningkunstenaars te leiden in een richting, die hun werk verstaanbaar en genietelijk maakt in zoo wijd mogelijken kring.

PENNING *) TER HERDENKING VAN DE STAATSERVORMING VAN NEDERLANDSCH-INDIË VAN 1925.

Sedert onheuglijke tijden is de regeling van de huishoudelijke belangen der desa, de Inlandsche dorpsgemeente, aan de desa zelve overgelaten, hetgeen in de eerste plaats daarin tot uiting is gekomen, dat het desahoofd niet door de overheid wordt aangesteld, maar door de desagenooten gekozen.

Geldt dit de medewerking der Inlandsche bevolking aan de openbare zaak, de Europeanen (Nederlanders) en de Vreemde Oosterlingen hadden hoegenaamd geen medezeggenschap totdat, als uitvloeisel van de decentralisatiewet van 1903, gebiedsdeelen met eigen geldmiddelen gevormd werden, plaatselijk en gewestelijk zelfbestuur werd ingesteld. Zoo ontstonden, naast de autonome desa, de gemeente- en gewestelijke raden, samengesteld uit Europeanen, Inlanders en Vreemde Oosterlingen, aan welke colleges de behartiging van bepaalde belangen binnen hun ressort werd opgedragen. Evenals met de desa het geval was, konden dit uit den aard der zaak enkel locale belangen zijn; in de algemeene belangen, het landsbestuur, hadden de ingezetenen geen stem.

Intusschen was reeds lang tevoren de wenschelijkheid gebleken om hierin verandering te brengen, om de niet-ambtelijke elementen der ingezetenen aandeel te geven in bestuur en wetgeving van het land; aan drang in die richting, voornamelijk van de zijde der Europeanen, had het niet ontbroken.

Blijkens in 1893 en 1907 ingediende wetsontwerpen, wilde de Nederlandsche Regeering dit doel bereiken door aanvulling van den Raad van Nederlandsch-Indië met cenige buitengewone leden, die in zekere gevallen aan de werkzaamheden van het college zouden deelnemen en dan gelijke bevoegdheid zouden hebben als de gewone leden. Maar in de Tweede Kamer der Staten-Generaal werd de wenschelijkheid betoogd om al dadelijk een stap verder te gaan en de ingezetenen te doen vertegenwoordigen door een afzonderlijk college, bestaande uit van de Regeering onafhankelijke mannen en samengesteld niet enkel uit Nederlanders, maar ook uit leden van de andere bevolkingsgroepen, de Inlanders en Vreemde Oosterlingen.

Tien jaar later, in 1918, werd dit denkbeeld verwezenlijkt door de totstandkoming van den Volksraad. Ingesteld als adviseerend college, heeft van den aanvang af de bedoeling voorgezet, dat naar gelang de omstandigheden het

*) Zie afbeelding op pagina 18.

zouden medebrengen, aan dien raad een belangrijker plaats in het Indisch Staatsbestuur zou worden toegekend, maar niet werd dadelijk voorzien, dat het reeds binnen zoo korten tijd daartoe zou komen.

Van de Grondwetswijziging van 1922 heeft de Regeering gebruik gemaakt om in die wet het beginsel vast te leggen, dat Indië zijn eigen zaken zelf behoort te regelen; zoowel wetgeving als bestuur ten aanzien van de inwendige aangelegenheden, zou zooveel mogelijk gelegd moeten worden in handen van in Indië zelf zetelende lichamen en overheden, terwijl aan de aldaar gevestigde bevolking een zoo groot mogelijke invloed op- en aandeel in de samenstelling dier lichamen zou moeten worden gegeven.

Dit beginsel is in 1925 nader uitgewerkt in de wet tot wijziging van de Indische Staatsinrichting. Aan den Volksraad, het adviseerend college, is wetgevende bevoegdheid toegekend in dien zin, dat de Gouverneur-Generaal, die thans met den Raad van Nederlandsch-Indië daar te lande wetgever is, die bevoegdheid voortaan in samenwerking met den Volksraad uitoefent; de Indische begroting wordt, onder nadere goedkeuring bij de wet, in Indië door den Landvoogd in overeenstemming met den Volksraad vastgesteld, terwijl met het doel om de wenschen der verschillende bevolkingsgroepen beter tot hun recht te doen komen, is voorgeschreven, dat iedere groep haar eigen vertegenwoordigers kiest. Daarnaast is het aantal gevallen, waarin bij de wet regeling door de Kroon is voorgeschreven, tot een minimum beperkt.

Deze voorschriften, die binnenkort in werking zullen treden, zijn voor Indië van groote beteekenis, zóó groot, dat de Vereeniging voor Penningkunst gaarne hare medewerking verleend heeft bij het tot stand komen van de hierboven afgebeelde penning, welke deze Staatshervorming herdenkt. De penning is door den medailleur C. J. van der Hoef ontworpen en in de Ateliers voor Edelsmeeden Penningkunst voorheen Koninklijke Begeer te Voorschoten vervaardigd. Zij vertoont op de voorzijde twee elkander drukkende rechterhanden, van een Nederlander en van een Inlander; beiden hebben een gemeenschappelijk belang, dat slechts door eerlijke samenwerking, door onderlinge vriendschap en waardeering bevorderd kan worden. Het is een beeld, eenvoudig en duidelijk, dat reeds op Romeinsche munten gevonden wordt. Op gelukkige wijze is de medailleur er in geslaagd het verschil te doen uitkomen tusschen de forsche hand van den Westerling en de zooveel tengere, slankere van den Oosterling.

Op een eenvoudig, iets verhoogd schild draagt de keerzijde, onder het monogram van den ontwerper, het opschrift: „Ter herinnering aan de Staatshervorming van Nederlandsch-Indië, als begin der ontwikkeling, die de bevolking van dat deel van Nederland zal roepen tot zelfstandige medewerking in het groote Rijksverband. 1925“.

J. HULSHOFF POL.

DE KOOPHANDEL IN DE NEDERLANDSCHE PENNINGKUNST

Het sprekend metaal verhaalt uit oude tijden van allerlei.

Een penningverzameling is als een geschiedenisboek, niet zoo uitvoerig, maar veel pakkender.

Want het prikkelt onze verbeelding veel meer.

't Is geen ononderbroken verhaal, neen het zijn als plotselinge verschijningen in den stralenbundel van een sterk zoeklicht dat boort door den nacht.

Personen, gebeurtenissen, toestanden, het ligt er allemaal in metaal vast, in metaal, dat mooi van kleur, tooverend van lichtwerking eerst het oog boeit, dan de weetgierige geest bezighoudt.

Want wát er op een penning is vastgelegd spreekt vòòr alles tot de verbeelding, het is plotseling in onzen tijd gezet.

Maar met dat al, er is veel verschil in de uitvoerigheid van de gegevens, die de penningen ons verstrekken over het ééne en over het andere gebied van het leven.

Onder onze Nederlandsche penningen van de 17e en 18e eeuw vindt men Stadhouders, Regenten en Vlootvoogden in bonte keur, van het gezinsleven spreekt menige doop-, huwelijks- en begrafenispenning, maar van den koophandel — ook toen de hartader van ons volksbestaan — zijn niet zóó talrijke penningen geslagen.

Toch zou een ook maar eenigermate volledige opsomming van de tot deze groep behorende penningen verre de grenzen, door ons jaarverslag aan dit opstel gesteld, te buiten gaan.

Moge ik echter een enkele greep doen uit den grooten overvloed, in de hoop dat uit deze voorbeelden duidelijk zal blijken welk een bekoring er uitgaat van de penningen als gegeven voor de geschiedvorsching.

Als inleiding moge dienen wat Van Loon „Nederlandsche Historipenningen” I zegt op blz. 551 - 552:

„De welvaart en bloeiende stand der Vereenigde Gewesten nam dagelyks toe in magt en grootheyd, zoo door de goede bestiering des Lands als door den aanwas van den dagelyks magtiger wordenden koophandel: welke, naadat hy tot aan ginszyde van de evennachtslyn was uytgebreyd, de ingezeetenen met onnoemelyke schatten verrykt, 's Lands tollén, die op de in- en uytgaande koopmanschappen gesteld waren, vermeerderd, en het

Land zelf tot den bloeiendsten staat der werreld gebragt heeft. Zulks die van Uytrecht om deezen grooten voorspoed der Vereenigde Gewesten, in tegenstelling van de onheylen der Spaansche Nederlanden, uyt te drukken, deezen legpenning gemunt hebben. (Zie plaat I afb. 1 en 2.) De eene zyde verbeeldt eenen zeer weeldrigen boom, die aan den boord eens waterstreams geplant is, als een zinnebeeld der aan zee gelegene Gewesten.

Het omschrift is deeze spreuk van den heyligen Dichter:

NON SIC IMPII, NON SIC.
NIET ZOO ZYN DE GODLOOZEN, NIET ZOO,

Want de gewyde Harpzanger vooraf den Godvreezenden afmaalende vervolgt zyne beschryving aldus: Hij, naamelyk de rechtvaardige, zal zyn als een boom geplant aan waterbeeken, die zyne vrucht geeft in zynen tyd, en welkes blad niet afvalt; en al wat hy doet zal wel gelukken. ALZOO ZYN DE GODLOOZEN NIET; maar als het kaf, dat de wind henendryft, enz. Waaruyt nu ligtelyk de zinspeeling dier zyde des pennings kan verstaan worden.

Op de andere zyde staan in den rand, rondom het wapenschild der Staaten van Uytrecht, deeze woorden:

CALCULUS ORDINUM TRAJECTENSium. 1600.
REKENPENNING DER UYTRECHTSCHEN STAATEN. 1600.

Onder de verscheydene koophandels echter, die met alle de volken des aardbodems gedreeven wierden, was 'er geen als de Oostindische, door welken veele inwoonders der Vereenigde Gewesten tot dien hoogen top van voorspoed steegen, en het Land zoozeer verrykt wierdt. Hoewel tot het dryven van dien handel allerley koopmanschappen buyten 's lands gevoerd wierden, zoo was echter het geld de beste waar: zulks den achtentwintigsten van Louwmaand des jaars zestienhonderdeen vier schepen uyt Zeeland naar Oostindië voeren, welke behalven de koopmanschappen, die op ruym twee tonnen goude geschat wierden, nog daarenboven met vierhonderdenvyftigduyzend guldens aan zuiver geld bevracht waaren. Uyt de ondervindinge bleek nogtans dat, onaangezien het zilvergeld der Vereenigde Gewesten van zeer goede muntstofte was, de Indiaanen byna niet als het Spaansche en Portugeesche geld wilden ontfangen; mids de laatsten allereerst de Oostindiën ontdekt hebbende, ook hunne Koninglyke stukken van achten, en andere daarnaar verdeelde geldstukken, de eersten aldaar gebragt en in het handelen gebruykt hadden. En dewyl, de koophandel op Spanje althans verboden zynde, de geldstukken dier landaardten niet als met het geeven van hoog opgeld, tot merkelyke schaade der Oostindische reederen, te bekomen waaren, heeft de Oostindische Maatschappy van Amsterdam zich by de Staaten van Holland vervoegd, van dezelve verzocht en ook verkreegen de magt om in de Dortsche munte heele, halve, vierde, achtste, zestiende en tweeëndertigste deelen van stukken van achten te laten slaan, mids dat de gemelde muntstukken geenszins in deeze landen maar alleen in de Indiën mogten uytgegeeven en ontfangen worden, en de eene zyde met het wapenschild van Holland, en de andere met dat der stad, wier Maatschappy ze had doen munten,

Afb. 1

Afb. 2

Afb. 3

Afb. 4

Afb. 5

Afb. 6

Afb. 9

Afb. 7

Afb. 11

Afb. 10

Afb. 8

Afb. 12

PLAAT II.

Afb. 1

Afb. 2

Afb. 5

Afb. 3

Afb. 4

Afb. 6

Afb. 7

Afb. 8

zoude gemerkt zyn. Derhalven die der Oostindische Maatschappye van Amsterdam zich by den Dordrechtschen Munter, tot het laten slaan der gemelde geldstukken, vervoegd hebbende, en verstaande dat de Spaansche stukken van achten zoowel in gehalte als gewigt zoo nu zoo dan verscheelden, keerden zij zich, als geen gewin daarmede willende doen, over dat voorwerp, tot de Gemagtigde Raaden van Holland, die hen toestonden de gemelde stukken van achten op elf penningen in gehalte, en zeven engels en tweeëntwintig aazen in gewigte te laten munten; zoo tot eer en dienst der Landen, als vordering hunner handelinge in Oostindië, waartoe ook nog sedert de Muntmeester te Dordrecht, Jakob de Jonge is gelast geworden. Hoedaanig nu deeze geldstukken der Oostindische Maatschappye van Amsterdam geweest zyn, kan uyt de volgende afbeeldingen gezien worden. (Zie plaat I afb. 3 en 4.)

Alle hebben zy op de voorzyde het gekroonde wapenschild van Holland, en daarrondom, uytgezonderd het kleynste, in den rand dit opschrift: **INSIGNIA HOLLANDIAE. 1601. WAPENSCHILD VAN HOLLAND. 1601.**

Het gekroonde wapenschild der stad Amsterdam wordt op de tegenzyde door twee Leeuwen vastgehouden, hebbende alle, uytgezonderd de twee kleynste, in den rand dit omschrift: **ET CIVITATIS AMSTELREDAMENSIS. EN DER STAD AMSTERDAM.**

Dees nieuwe koophandel hielt zoowel de byzondere ingezetenen des Lands in het toerusten veeler schepen bezig, als de holgaande beweegingen en onzekerheyd des krygs alle Amptenaars in het schip van Staat te bestieren met veele staatszorgen bekommerd hielden."

Het is een teekenend verschijnsel, dat het eerste metaal, dat spreekt van Hollands Koophandel, tegelijk ook spreekt van Amsterdam „de" koopstad bij uitnemendheid, vooral in de republiek.

Het is dan ook niet te verwonderen dat het gebouw, dat in zekeren zin het hart van Amsterdam als koopstad is, de beurs, verschillende malen het onderwerp van een penning is geweest.

Voor de oudste beurzen haal ik weer aan uit Van Loon „Historipenningen" II. blz. 80 en 81:

„I. Op de eene zyde van den grootsten, die niet dan gedreeven gevonden wordt, (ongeveer 1650 door den Amsterdamschen zilversmid Pieter van Abeele vervaardigd) ziet men de brug, waarop de beurs gebouwd is. Op de zelve zit de Amsterdamsche maagd met eene Keyzerlyke kroone op 't hoofd, houdende in de eene hand eenen palmtak, en in de andere het wapenschild der stad. Ter wederzyden legt een Leeuw, en voor haare voeten een staapel van allerhande Koopmanschappen: terwyl de Dapperheyd haare rechter en de Koopgod haare slinkerzyde bekleedt.

Het randschrift is dit tweelingdicht:

**D' EERWAARDE DEUGT HAAR RECHTER ARM BESCHUT:
DE COOPMANSCHAP HAAR SLINKER ONDERSTUT.**

De stad zelve, van een Hemellicht bestraald, ziet men op de andere zyde in 't verschiet, en voorwaart in het Y verscheydene schepen, nevens den Ygod zelf verbeeld, welke in den eenen arm eene waterkruyk en in den anderen een scheepsroer houd. Omhoog vliegt de Faam; en in den rand staan deeze twee dichtregels:

VIER BURGEMEESTERS, EEL EN VROOM VAN STAM.
REGEERDEN 'T VOLK- EN SCHEEPRYK AMSTERDAM.

(Zie plaat I afb. 5 en 6.)

II. De tweede, die gemunt is, verbeeldt op de eene zyde de opgerichte Beurs, zoo als men die van de zyde der vismarkte optreedende beschouwt. Waarboven in de lucht de Koopgod Merkuur vliegende verbeeld is. Op de andere zyde wordt binnen eenen kraus, en onder het jaar 1612 het gekroonde wapenschild van Amsterdam door twee Leeuwen vastgehouden.¹⁾ (Dit is de penning, bestemd voor de makelaars.)

De naam der Beurzen eertyds Borzen geheeten, is van Brugge herkomstig, alwaar op eene ope plaats, zeer wel gelegen voor alle wyken der stad, onder anderen een oud huys van het edele geslacht der Borzen staat, 't gene ook het wapen van dit geslacht, bestaande uyt drie Borzen of Beurzen, boven den ingang in steen uytgehouden voert. Van dit huys, geslacht, en wapen, vermids de Kooplieden, toen de koophandel te Brugge bloeide, voor het zelve samenkwamen, om hunnen handel te dryven, zyn de verzamelplaatsen der Kooplieden nietalleen te Antwerpen, Bergen, Rouan en Thoulouze, maar ook te Amsterdam en elders Beurzen genaamd geworden. Die van Amsterdam is overheerlyk, en behoeft voor geene der Nederlanden te wyken. Zy heeft in 't midden eene langwerpige doch vierkante ope vergaderplaats, beslooten door een verheeven vierkant gebouw, welkers binnengevel van onderen op veertig blaauwe arduynsteene pylaaren rust, en hierdoor by onstuymig weder den Kooplieden eene bequaame schuytplaats tegens den regen verschaft. Dit gebouw heeft twee verdiepingen, en eene derde onder 't dak, ter Noord- en Zuydzyde eenen dubbelden ingang, pralende de laatste met een sierlyk toorentje, voorzien met een uurwerk, uurwyzer en klokkespel tot gerief der vergaderde Kooplieden; welke daar hunne samenkomst, naa 't luyden van 't Beursklokje dagelyks ten half twaalfven plagten te houden; doch dit is in onbruik geraakt en wordt nu de beurstyd van twaalfven tot een uur naa den middag gehouden. Veele regels en willekeuren zyn deezeshalve door de Regeerders zoo nu zoo dan in 't licht gegeven, zoo om alle wanorde onder de toegevloeide menigte voor te komen als om alles ten dienste der verzamelde Kooplieden met orde te bepaalen. De middelste verdieping is voor verscheydene winkeliers bequaam gemaakt, die altyd tot gerief der Kooplieden hunne vaste zitplaatsen houden. Op de gemelde binnenplaats dezer Beurze worden dagelyks onnoemelyke schatten in en van alle werrelde deelen verhandeld. Hier wordt van wissel, daar van koopmanschappen uyt andere Gewesten te haalen of derwaart te zenden, gins van verzekeringen, scheepsbouw, vrachtlouen, en allerhande zaaken den koophandel betreffende, zoo voor 't geheel als by maatschappyen en stukken geraadpleegd.

¹⁾ Op blz. 81 beeldt van Loon nog een op het einde der 17de eeuw gedreven gedenkpenning af met afbeelding van de Beurs.

De beurs die in 1845 gebouwd werd is afgebeeld op den penning bij J. Dirks. Beschrijving der Nederlandsche of op Nederland en Nederlanders betrekking hebbende Penningen geslagen tusschen Nov. 1813 en Nov. 1863 No. 641.

Voorzijde: Afbeelding van de voorzijde en een der zijkanten van de Nieuwe beurs. Daaronder: V. D. K.(ellen). Op de frontispice MDCCCXLV. Daarboven: DE BEURS VAN AMSTERDAM.

Keerzijde: Onder het op palmtakken rustende, gekroonde wapen van Amsterdam:

DEN HANDEL
GEWIJD EN GEOPEND
DEN X SEPTEMBER
MDCCCXLV

(Zie plaat I afb. 7 en 8.)

Een tweede penning ter herdenking van dit feit (Dirks 642) vertoont op de voorzijde Mercurius, uit een antiek schip getreden, kenbaar aan zijnen staf, dien hij in de rechterhand draagt, aan zijn gevleugeld schoeisel en Pegasushoedje, door de Amsterdamsche stedemaagd verwelkomd, die hem op de Nieuwe, op den achtergrond zichtbare, aan het Damrak gelegen Beurs wijst of liever, hem die aanbiedt.

In de afsnede: APERTA SVB AVSPICIIS REGIS
GVLIELMI II
DIE X SEPTEMBRIS
MDCCCXLV

„Geopend in het bijzijn van Koning Willem II den 10 September 1825.”

Links in het veld: Menger F.(ecit). Keerzijde: Boven het gekroond, door leeuwen vastgehouden wapenschild van Amsterdam: AMSTELLIÆ VIRGO DVM SPLENDIDA TEMPLA RESVRGVNT MERCVRIO LAETANS MONSTRAT AMICA VIAM. „De bevriende maagd van den Amstel, terwijl prachtige tempels herrijzen, toont blijde aan Mercurius den weg.”

Een andere zeer belangrijke instelling op handelsgebied uit de 17e eeuw, de wisselbank, is eveneens op de penning verceeuwigd. De vier voornaamste wisselbanken vinden we herdacht op de penningen van 1624, 1665 en 1677. Het zijn de banken te Nürnberg, Venetië, Amsterdam en Hamburg, van welke steden de wapens op de keerzijde der penningen voorkomen. Zoowel de penning van 1624 als van 1665 hebben de wapens groot in sierlijke cartouche. Die van 1624 draagt het randschrift: BANCHORUM IN EUROPA BONO CUM DEO, ERECTORUM MEMORIA MDCXXIII en bovenaan in den binnenrand: TU CÆPTA SUPREME GUBERNA, hetgeen beteekent:

Ter herinnering aan de banken met Gods hulp in Europa gesticht 1624.
Voer Gij het hoogst bestier over het ondernomen werk.

(Zie plaat I afb. 9 en 10.)

De penning van 1655 heeft hetzelfde randschrift als boven, doch met ander jaartal en zonder de woorden TU CÆPTA SUPREME GUBERNA. De penning van 1667 heeft de wapens klein aangebracht tegen een gedenkzuil ter rechterzijde van den penning. Het randschrift is op dezen penning tusschen voor- en keerzijde verdeeld en luidt volledig: QUID PRUDENS CONCORS VIGILANS SOLLERTIA PRÆSTET QUATTUOR HIS SIGNIS PYRAMIS AUCTA DOCET.

„Wat omzichtige, eendrachtige en waakzame kunde vermag, leert U de zuil versierd met deze 4 teekens.” (Zie plaat I afb. 11 en 12.)

Over koophandel te spreken zonder van de O.I. Compagnie te gewagen kan men van een Hollander niet verwachten. Deze Maatschappij heeft in 1702 haar eeuwfeest gevierd en op een penning door R. Arondeaux gesneden herdacht, waaromtrent ik aanhaal uit van Loon „Historipenningen” IV blz. 304 - 305:

„De Oostindische Maatschappij in de gedaante eener zittende vrouwe, welke het hoofd met een stevenkroon gedekt heeft, leunt met haren slinkeren arm op eenen vierkanten voetstal, bestempeld met de letter C, de verloope eeuw betekenende, en hebbende haaren rechteren voet op eene schilpadde gesteld, houdt zy in de eene hand den verlengden voorrechtsbrief en in de andere eenen krans op het punt van eenen degen; 't gene het wapenschild van Batavia is. Het randschrift luydt aldus:

IN ALTERA SECVLA PERGO, MDCCII
IK STREEF NAAR ANDERE EEUWEN, 1702.

Op de tegenzyde is de zelfde Maatschappij als een zeylend schip nogmaals zinnebeeldig verbeeld, 't gene door alle de byzondere kamers, bekend door haare wapenschilden, voorby de paalen van Herkules naar de uysterste eynden der wereld met cendragt wordt voortgeroeid, waar van de twee gestrengelde en op de achtersteven gestelde handen het zinnebeeld zijn. Voorts staat boven des penningmakers naam tot om- en opschrift:

INVIA NULLA VIA, FAVENTE DEO.
ONDER GODS HULP IS ER GEEN WEG ONGEBAAND.

(Zie plaat 2 afb. 1 en 2.)

De handelsinstellingen en lichamen vinden we op de oude penningen vaker dan de portretten der kooplieden zelf. Een enkele moge ik echter ook daarvan aanhalen en wel de penning op Gilles Hooftman omtrent wien we lezen bij de Vries en de Jonge „Nederlandsche Gedenkpenningen verklaard” II, blz. 211:

„Onze Gilles wordt, in Gottfrieds' Kronijck, vervolgd door S. de Vries, Dl. III, B. I. bl. 508, gezegd geweest te zijn een arm persoon, die met eenige kramerij door het land heeft geloopt en zich later te Antwerpen nederzette, waar hij koophandel begon te drijven, en dien meer en meer uitbreidde, zoodat hij bij zijnen dood eenen rijkdom van over de tien

tonnen gouds naliet. Hij werd geboren in het jaar 1521, was een treffelijk koopman te Antwerpen, die de zaak der vrijheid met raad en daad ondersteunde, en aan den Zeeuwschen Admiraal Ewout, Pietersze Worst, op behendige wijs, volk, krijgs-, levensbehoeften, wapenen enz. toezond. Hij is driemaal gehuwd geweest, uit welke echtverbintenissen vele kinderen zijn geboren, die aanzienlijke betrekkingen gesloten hebben. Den 19 Januari 1581 overleed onze Gilles Hooftman te Antwerpen in den ouderdom van 60 jaren, na eene ziekte van eenige weken, „liggende”, zooals in een familieboekje geschreven staat, „met gevouwen handen, tot dat den adem uitging, den Heere aanroepende, lovende en dankende tot den laatsten oogenblik toe, met alzoo schoone verstande, als ooit van menschen gezien is”.

De door ons medegedeelde penning is één jaar vóór het overlijden van Gilles Hooftman geslagen, zeer waarschijnlijk bij gelegenheid der oprigting van eene Kamer of Collegie, om de regten en voorregten der Nederlandsche kooplieden bij de vreemde Mogendheden te beschermen en voor te staan; welk College te Antwerpen schijnt daargesteld te zijn door de kooplieden, welke te dien tijde op Engeland handelden, „om de hand te houden aan de contracten en Entrecoursen van ouds tusschen dit en andere landen bestaande”, vermits er uit hoofde van de beroerten en oorlogen weinig bescherming der overheid kon verkregen worden. Hiertoe werd op 9 Junij 1580 door de hooge Overheid van Nederland Octrooi verleend, dat daarna meermalen bevestigd werd, doch welke nuttige inrigting met de inneming der stad Antwerpen in den jare 1585 te niet ging. Zeer vermoedelijk is Gilles Hooftman tot een der hoofdlieden of voorstanders van dit College verkoren geworden, en zal deze Penning bij die gelegenheid, op zijnen last, of liever op dien van anderen ter zijner eere, zijn geslagen, om de hoop uit te drukken, dat de Nederlandsche Handel en Zeevaart, en in het bijzonder die van Antwerpen, welke tot dusverre door allerlei gevaren (waarvan de donkere wolken en kogels het zinnebeeld zijn) bedreigd werden, nu, als voorheen, zouden bloeijen. Wij willen hierbij nog doen opmerken, dat de woorden voorkomende op de keerzijde van den Penning, HA LOF SY MIN GOT, het monogramma is van den naam van Gilles Hooftman. (Zie plaat II afb. 3 en 4.)

Te dien aanzien heeft de 19e eeuw een ommekeer gebracht, vooral in de laatste halve eeuw na de herleving van de penningkunst ten onzent.

Uit de vele voortreffelijke portretten noem ik die van Cremer en van Eeghen beide door Toon Dupuis:

„70e Verjaardag van J. Th. Cremer”. Voorzijde: Zijn rechtsgewend borstbeeld, omschrift: JACOB-THEODOOR-CREMER, 30 JUNI 1847, 1917.

Keerzijde Opschrift: 30 JUNI 1917. Vijftig jaren zegenrijke arbeid voor de welvaart van Nederland en Indië, Ned. Handel Mij., Deli Mij., Senembah Mij., Medan Tabak Mij., Ned. Ind. Landbouw Mij., Holl. IJzeren Spoorweg Mij., Kon. Paketvaart Mij., Stoomvaart Mij. Zeeland, Ned. Scheepsbouw Mij., „Werkspoor”, Koloniaal Instituut.

Voorzijde modellé van Toon Dupuis, Keerzijde gegraveerde stempel van H. de Zeeuw, 100 mM. (Zie plaat II afb. 5.)

De penning van Eeghen:

Voorzijde: rechtsgewend borstbeeld, omschrift: SAMUEL PIETER VAN EEGHEN. Keerzijde: Den onvermoeiden strijder voor Amsterdam's belangen aangeboden bij zijn aftreden als Voorzitter van de Kamer van Koophandel en Fabrieken 1 Januari 1921. (Zie plaat II afb. 6.)

Tot slot van dit vluchtig overzicht zij vermeld een penning, die herinnert aan een der vele malen dat de Amsterdamsche Kooplieden in het spel der Staten hebben ingegrepen.

Op het sluiten van een verbond van vriendschap en koophandel tusschen de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden en de Vereenigde Staten van Amerika, te 's-Gravenhage 7 October 1782.

Voorzijde: Een omkranste gedenknaald, in wier midden een uitspringend blad dat het wapen van Amsterdam op twee bundelrijen draagt. Een perkament is aan het wapen gehecht en voert het opschrift:

PRO
DRO
MVS
Voorlooper

Met deze benaming, aan die stad gegeven, wordt bedoeld op het zoogenaamd Praeparatoir plan¹⁾ tot een handels-traktaat, in 1780 door sommige regenten van Amsterdam met het toenmalig bestuur der in opstand zijnde Staten ontworpen en dat, in handen der Engelschen gevallen, de hoofdgrond werd der oorlogsverklaring. Nog nader wordt de meening aangeduid door een vliegende Mercurius, die een krans boven het wapen houdt. Terzijde van de naald staat op den voorgrond een kraayende en klapwiekende Haan (de gewone persoonsverbeelding van Frankrijk), die met een wichelroede wijst op een hoorn des overvloeds, om een anker geslingerd. Op den achtergrond zeilende Nederlandsche schepen.

Om den rand: JUSTITIAM ET NON TEMNERE DIVOS
(Leert) RECHTVAARDIGHEID BETRACHTEN
EN GEEN GODHEID TE VERACHTEN.

In de afsnede: S.(enatui) P.(opulo) Q.(ue) Amst.(elodamensi) Sacrum
AAN DEN RAAD EN DE BURGERIJ VAN AMSTERDAM
OPGEDRAGEN.

¹⁾ Zie daarover Ned. Jaarb. 1781, bl. 169—236, alwaar, bl. 161—183, gemeld plan te lezen is. Zie voorts ald. 1781, bl. 821—839, 1046—1066.

Op den sokkel:

I.G. Holtzhey Fec.(it)

Keerzijde: De Faam in een wolk, blazende op haar bazuin, en de wapenschilden der twee verbonden Gemeenebesten, gedekt met een scheepskroon, torschende. Nevens haar liggen de leeuwenhuid en knods van Herkules. Om den rand: FAVSTISSIMO FOEDERE JVNCTAE. Die VII Octob.(ris) MDCCLXXXII. DOOR EEN VERBOND VEREEND, DAT ALLES GOEDS BELOOFT DEN 7 OCTOBER 1782. (Zie plaat II afb. 7 en 8.)

M. R. J. BRINKGREVE.

De gegevens en bibliographische aanduidingen in dit opstel verwerkt, dank ik aan de vriendelijke voorlichting van den heer A. O. van Kerkwijk.

NEDERLANDSCHE PENNINGEN

I. tot 1650.

De oudste penningen die voorvallen uit de Nederlandsche geschiedenis herdenken, of wel met de borstbeelden van Nederlanders vervaardigd zijn, zijn het werk van buitenlandsche en wel van Italiaansche kunstenaars. Eerst in de 15e eeuw kwam de gedenkpenning, en wel voornamelijk de portretpenning in Italië in zwang, en gaven de beroemde medailleur Pisanello (Antonio Pisano) en zijn leerlingen en volgelingen het aanzijn aan die schitterende reeks zoogenaamde „Italiaansche Renaissance penningen“, die zoo zeer onze bewondering wekken. Het werd „mode“ om door een gevierd medailleur zijn beeltenis in metaal te doen vervaardigen, vorsten trachtten beroemde medailleurs voor langer of korter tijd aan hun hof te verbinden en hunne beeltenissen en die van hunne familieleden in duurzaam metaal te vereeuwigen, terwijl ook de adel en de aanzienlijke rijksambtenaren het maken van portretpenningen aan Italiaansche meesters opdroegen.

De portretpenningen van Karel den Stouten ¹⁾ en Antonio, bastaard van Bourgondië ²⁾, („de Groote Bastaard“) zijn hier te lande vervaardigd door een Italiaanschen kunstenaar, wiens naam tot heden ten dage nog niet bekend is. Aan het hof van Karel den Stouten was in 1468 de Italiaansche medailleur Nicolo Spinelli werkzaam, van wien wij weten, dat hij het fraaie grootzegel van Karel gesneden heeft en aan wien de reeds genoemde penning met het borstbeeld van diens natuurlijken broeder Antonie van Bourgondië wordt toegeschreven.

Jean de Candida, een jong medailleur uit Napels, die in 1447 als secretaris van Maria van Bourgondië in Vlaanderen kwam, is de vervaardiger van de portretpenningen van Maximiliaan I, Maria van Bourgondië ³⁾ en van eenige dignitarissen aan het Bourgondische hof verbonden.

Tot de eerste in de Nederlanden door een Nederlander vervaardigde penningen, moeten de door Quentin Metsijs te Antwerpen gegoten gerekend worden. Die portretpenningen, ontstaan in de laatste jaren van de 15e en de eerste van de 16e eeuw, zijn geheel vreemd aan den Italiaanschen invloed, ze staan geheel op zich zelf. Geen enkele van zijn medailles is van zijn naam voorzien. Vast staat, dat Quentin Matsijs vóór 1528 een portretpenning van Erasmus gegoten

¹⁾ F. van Mieris. *Histori der Nederlandsche Vorsten*, 's-Graavenhaage 1732-'35. I. blz. 100. 1.

²⁾ van Mieris I. blz. 127.

³⁾ van Mieris I. blz. 141. 2. *Revue Numismatique* 1894. pl. VII. 4-5.

1.

3.

3.

5.

2.

2.

1. Franciscus Craneveldt 1553, door Johannes Secundus. 2. Viglius 1568, door Jacques Jonghelinck. 3. George van Egmond 1558, door Stevin van Herwyck. 5. Prins Willem I 1577, door Coenraad Bloc.

PLAAT IV.

8.

8.

4.

4.

6.

6.

4. Beleg van Leiden 1574, door Geeraerd van Bylaer. 6. Gegraveerde pand- of huwelijkspenning. 8. Vrede te Munster gesloten 1648, door Johannes Lutma.

heeft, daar deze 20 Maart 1528 uit Basel aan zijn vriend Henricus Botteus te Burgos schrijft, in antwoord op een aan hem gericht brief die niet bewaard gebleven is: „Waar die beeldhouwer mijn portret heeft verkregen, vraag ik mij met verwondering af: misschien bezit hij dat, hetwelk Quentin te Antwerpen in brons heeft gegoten”. In 1523 had hij reeds in een brief aan Willibald Pirckheimer te Nürnberg over zijn medaille geschreven, en deelt hij mede, dat deze gegoten is in een mengsel, uit koper en tin bestaande en dat de Terminus op de keerzijde voorkomt. Het staat dus vast, dat Quentin Matsijs den fraaien portretpenning van Erasmus gegoten heeft, die het jaartal 1519 draagt ¹⁾. Het museum te Bazel bezit de verzameling penningen door Erasmus nagelaten, waarin twee exemplaren van dezen penning aanwezig zijn,

Verder is bekend een zelfportret door Quentin Metsijs in 1495 vervaardigd ²⁾ en een naar voren gewend portretje van Christina Metsijs, geb. Pullaer, de vrouw van Quentin's broeder Josse Metsijs in 1491 ³⁾ vervaardigd, terwijl in datzelfde jaar een portretpenning van Willem Schewez, aartsbisschop van St. Andrew (in Schotland) ontstond ⁴⁾, die vervaardigd is, toen de aartsbisschop zich dat jaar in Leuven bevond.

Kort na Quentin Matsijs is werkzaam Janus Secundus ⁵⁾ (Jean Second), een bekend dichter en geleerde, die in 1511 te 's-Gravenhage geboren werd en in 1536 op nog geen 25-jarigen leeftijd overleed. In 1535 werd hij door Karel V benoemd als zijn secretaris, vergezelde den keizer op zijn tocht naar Tunis, maar werd door ziekte genoodzaakt naar zijn vaderland terug te keeren. Janus Secundus moet beschouwd worden als een „amateur-medailleur”, die echter zeer verdienstelijke portretpenningen vervaardigd heeft. Hij sneed zijne modellen, evenals de Duitsche medailleurs in zijn tijd, in steen, met behulp waarvan afgietsels in brons en lood vervaardigd zijn. Een zijner fraaiste werken, de portretpenning van Franciscus Craneveld, Raadsheer in den Grooten Raad te Mechelen, in 1485 te Nijmegen geboren en in 1553 door Secundus in steen gesneden, bevindt zich in het Kon. Penningkabinet te 's-Gravenhage. Het is tot heden de eenige in steen vervaardigde penning, die van Secundus tot ons gekomen is. ⁶⁾ (Plaat III, 1.)

Ook als verdienstelijke amateur-medailleurs moeten beschouwd worden Antoine Morillon, een jeugdig archeoloog, die Italië en Sicilië bereisde om oudheden te verzamelen, en die een fantasieportret van Seneca vervaardigde ⁷⁾ en een portret-

¹⁾ van Mieris II. blz. 94. *Revue belge de Numismatique* 1920. pl. VI. 1.

²⁾ van Mieris I. blz. 280. „ „ „ „ 1920. pl. VIII. 2.

³⁾ *Revue belge de Numismatique* 1920. pl. VIII. 1.

⁴⁾ Id. 1920. pl. IX.

⁵⁾ J. Simonis, *l'Art du médailleur en Belgique*. Bruxelles 1900—1904. I blz. 35—92.

⁶⁾ Simonis I. pl. III. 3 en *Cat. Kon. Penningkabinet* I. pl. II. 126.

⁷⁾ Id. I. pl. VI. 1.

penning van Christoffel van Eussum,¹⁾ die o.a. afgevaardigde van de Groninger Ommelanden te Antwerpen was. De portretpenning is achter het omschrift gemerkt A. M. F. Verder Jacques Zagar, eveneens een zeer verdienstelijk amateur, die in 1557 als Secretaris van Middelburg voorkomt en in 1567 pensionaris van die stad was. Van zijn hand is zijn eigen portretpenning, terwijl hij verder eenige verdienstelijke penningen, meest met borstbeelden van Zeeuwen vervaardigd heeft, zoo b.v. van Levinus Anthoniszoon Bloxsen, heer van Burgh, eerst burgemeester en later secretaris van Zierikzee, in 1556 overleden.²⁾

Naast deze „liefhebbers” vinden hier te lande tot in het midden der 16de eeuw Italiaansche medailleurs werk; ik herinner slechts aan de portretpenningen van Karel V door Leone Leoni, die in 1548 aan het Hof te Brussel verbonden was en ook Filips II op penningen afbeeldde.

De eigenlijke eerste en voornaamste medailleur die hier te lande in de tweede helft der 16de eeuw arbeidde, was Jacques Jonghelinck, in 1531 te Antwerpen geboren en in 1606 overleden, die zijn kunst geleerd zal hebben van een der hier te lande werkzaam zijnde Italiaansche medailleurs, denkelijk van Leone Leoni, daar het bekend is, dat hij voor dien medailleur diens penningen in brons goot. Ook de Antwerpsche medailleur Jan Symons is vermoedelijk een leermeester van hem geweest. Van Jonghelinck kennen we als een zijner beste werken, portretpenningen van Karel V en Filips II (1557).³⁾ Verder goed geslaagde penningen met de borstbeelden van Egmond, Hoorne, Viglius, (Plaat III, 2.) Margaretha van Oostenrijk, Perrenot, Alva, Parma, Justus Lipsius, Albertus en Isabella van Oostenrijk en nog talrijke andere min of meer bekende personen uit het begin van den 80-jarigen oorlog. Ook de bekende geuzenpenning is van zijn hand. Jonghelinck, die stempelsnijder aan de Munt te Antwerpen was, heeft ook als zegelsnijder traai werk geleverd. Hij sneed b.v. de zegelstempels voor de Orde van het Gulden Vlies in 1556, verder het zegel en contrazegel voor de kanselarij van Gelderland, terwijl ook het bekende standbeeld van den hertog van Alva, opgericht in den Citadel van Antwerpen, door hem vervaardigd is.

Een tijdgenoot van Jonghelinck was een medailleur, van wien tot voor enkele jaren de naam nog onbekend was en die zijn fraaie portretpenningen slechts met de initialen STE.H. teekende.

Victor Tourneur, Directeur van het Penningkabinet te Brussel, had het geluk in het Register van het St. Lucasgilde te Antwerpen op het jaar 1558 den naam „Stevin van Hertwyck, beeldsnijdere” tegen te komen, terwijl hij, verder

¹⁾ Simonis I. pl. VI. 3.

²⁾ Id. I. blz. 111. *Revue belge de Numismatique* 1895. blz. 502.

³⁾ Id. II. blz. 43—186 en pl. IV—XVII. De oudste door Simonis aan Jonghelinck toegeschreven penningen en door hem op pl. II en III afgebeeld zijn het werk van Jan Symons. Zie *Revue belge de Numismatique* 1925. blz. 45.

zoekende in de Registers der Antwerpsche Vierschaar vermeld vond dat „Steven van Harwyck, Cornclissone, geboren tot Utrecht, beeltsnijder“, op 29 Maart 1564 „buyten poirter deser stadt (Antwerpen) is geworden.“ Hij is in Maart 1565 naar Engeland vertrokken en schijnt zeer kort daarop te zijn overleden, geen penning na dat jaar door hem vervaardigd is meer van hem bekend. Tijdens zijn verblijf te Utrecht in 1558 zijn door hem zeer fraaie portretpenningen vervaardigd van George van Egmond ¹⁾, (Plaat III, 3.) Cornelis van Mycrop, ²⁾ proost en aartsdeken van Utrecht, Engelken Tols ³⁾ en Gautier van Byler, ⁴⁾ bailluw van Utrecht.

Toen van Herwyck, na te Antwerpen van 1559—1561, in Polen in 1562 en '63 en in Engeland in diezelfde jaren talrijke personen in metaal te hebben vereeuwigd in 1564 te Utrecht terugkeerde, heeft hij een fraaie portretpenning van Hillegont van Alendorp, ⁵⁾ gehuwd met Joan Wyck vervaardigd, die zich in het Britsch Museum bevindt. Dit is tot heden het jongste bekende werk van den zoo bekwamen medailleur, wiens naam, dank zij het onvermoeid en met succes bekrond zoeken van Victor Tourneur tot ons is gekomen.

Eveneens slechts door initialen aangeduid zijn de beide portretpenningen in 1578 vervaardigd door ALEXANDER P. te Brussel werkzaam van Johan Baptist Houwaert, ⁶⁾ misschien zijn zij het werk van een leerling van Jonghelinck, maar zijn naam is nog niet bekend.

Al deze portretpenningen zijn door de er op afgebeelde personen zelf besteld met het doel om aan familie en vrienden te worden vereerd. Van den reeds vermelden penning met borstbeeld van Viglius door Jonghelinck weten wij b.v., dat er bij zijn overlijden verscheidene exemplaren in goud en zilver in zijn nalatenschap zijn gevonden ⁷⁾ en dat hij aan het Kapittel van de Kathedraal van St. Bavo te Gent, aan den rechtsgeleerde E. Leoninus en anderen exemplaren van zijn portretpenning legateerde.

Nu staat het vast, dat bij den aanvang van den 80-jarigen oorlog, althans in de Noordelijke Nederlanden, niet één medailleur van eenige beteekenis werkzaam was, Jonghelinck heeft, zooals we gezien hebben zijn meest bekende tijdgenooten in metaal vereeuwigd, terwijl hij vrijwel geen concurrenten had. De zeer enkele penningen, die dan ook in dien tijd in de Noordelijke Nederlanden vervaardigd zijn, zijn of het werk van min of meer bekwame goudsmeden, of wel van den

¹⁾ Van Mieris II. blz. 403 en G. van Loon Beschrijving der Ned. histori-penningen, 's-Gravenhage 1723—31. I blz. 47.

²⁾ Van Mieris III. blz. 126.

³⁾ Revue belge de Numismatique 1921. pl. II. 1.

⁴⁾ Van Loon I. blz. 26.

⁵⁾ Revue belge de Numismatique 1921. pl. III. 2.

⁶⁾ van Loon I. blz. 245. 1 en 2 Simonis pl. XVIII, 4 en 5.

⁷⁾ Tijdschrift van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde XIII (1905). blz. 5.

stempelsnijder, of liever „ijzersnijder“ zooals zijn officieele titel luidde, verbonden aan een der provinciale muntateliers. Als belooning voor belangrijke wapenfeiten, voor bewezen diensten en dergelijken werden gouden halskettingen of gouden of zilveren luxe voorwerpen, als b.v. schenkkannen en dergelijken vereerd, terwijl ook niet zelden een geschenk in geld als een „vereering“ werd toegekend. Het eerste spoor van een penning, die speciaal vervaardigd is om als belooningspenning dienst te doen, vond ik in 1574. 11 December 1574 vermeldden de Resolutiën der Staten van Holland en Zeeland dat er is „gepasseert Ordonnantie op den Accynsmeester binnen Leyden, omme denzelven te laten volgen seekeren Gouden Penning bij hem gemunt, en dat in recompensie voor de diensten bij den voornoemden Assailliers gedaan in de ontzettinge der stad Leijden“.

(Plaat IV, 4.)

Ook de penning, herdenkende het innemen van Geertruidenberg voor Prins Maurits in 1593¹⁾ is met het doel geslagen, om als belooningspenning dienst te doen, zoo werd b.v. in 1594 Joseph Scaliger door de Staten van Holland en West-Friesland „vereerd met een gouden ketting van 1000 ponden van 40 grooten het pond en een medaille daaraan van het Ontzet van Leiden of de reductie van Geertruidenberg, wegens een door hem aan genoemde Staten opgedragen boekwerk“. Deze beide penningen, die door Geeraard van Byler geslagen zijn, waren dus vrij zeker de oudste officieele belooningspenningen, hun aantal is zonder veel moeite belangrijk uit te breiden, officieele belooningspenningen b.v. werden door de Staten vereerd bij het ontzet van Breda²⁾, en bij verschillende wapenfeiten zoo te land als ter zee behaald tijdens het stadhoudersschap van Maurits. Ook de bekende penning op de synode van Dordrecht in 1619³⁾ is een officieele belooningspenning, waarvan exemplaren in goud en zilver zijn uitgereikt. Al die penningen vertoonen slechts een laag relief, en werden meerendeels vervaardigd door den ijzersnijder van de Munt te Dordrecht, waaraan van 1576 tot 1606 Gerard van Bylaer werkzaam was, en die dus tot taak had de stempels te vervaardigen voor alle munten door de provincie Holland uitgegeven, terwijl ook de stempels der legpenningen, die als hulpmiddel bij het rekenen gebruikt werden, door hem werden gesneden. Voor dien ijzersnijder was natuurlijk het maken van muntstempels hoofdzaak, het snijden van stempels voor penningen bijzaak. Van Bylaer sneed direct in het staal de verschillende figuren, die op zijn penning voorkwamen, drukte die „positieve beelden“ nu in een stalen stempel, waardoor dus die figuren in spiegelbeeld kwamen te staan en sloeg vervolgens in den stempel letter voor letter van het omschrift. Deze stempel werd nu in het vuur gehard en was dan voor het gebruik gereed. Deze wijze van bewerking had het groote voor-

¹⁾ van Loon I. blz. 437, 1.

²⁾ Id. I. blz. 409.

³⁾ Id. II. blz. 105.

deel, dat mocht de stempel onder het slaan komen te breken de verschillende opwaartsche stempels (de patrijzen) dadelijk weer voorhanden waren om een nieuwen inwaartschen stempel (matrijs) te vervaardigen.

Dit soort penningen, met laag relief even als dit de munten vertoonen, heeft weinig kunstwaarde, het is meerendeels verdienstelijk werk, dat echter uit een artistiek oogpunt verre ten achter staat bij de door Jonghelinck en zijne voorgangers vervaardigde medailles. Slechts door Coenraad Bloc, een Zuid-Nederlander, van wien penningen van 1577 tot 1602 bekend zijn, ¹⁾ zijn fraaie gegoten portretmedailles vervaardigd, die zich aansluiten aan Jonghelinck's werk. Zoo vervaardigde Bloc o.a. fraaie portretpenningen van Willem I (Plaat III, 5.) en Charlotte de Bourbon in 1577, portretpenningen van Filips II, Hendrik IV, van Filips Willem en eindelijk in 1602 een fraaie draagpenning met het borstbeeld en symbool van Prins Maurits.

De door Bloc van Prins Willem I en Maurits vervaardigde portretpenningen zijn draagpenningen geweest, door die Prinsen uitgereikt voor bewezen diensten, men ziet ze soms op geschilderde portretten en werden aan een lint of gouden keten gedragen. Gouden geëmailleerde draagpenningen, dikwijls met paarden versierd, zooals die vooral met de borstbeelden van Duitsche vorsten veelvuldig voorkomen, zijn hier te lande vrij wel onbekend, slechts eenmaal zijn mij goudgeëmailleerde draagpenningen van Prins Willem I van 1580 en van Frederik Hendrik voorgekomen, maar beide stukken zijn zonder twijfel buitenlandsch werk. Naast de met behulp van stempels vervaardigde en de gegoten penningen verschijnen hier te lande van af het einde der 16de tot op het midden der 17de eeuw de gegraveerde medailles, meestal het werk van zeer bekwame zilversmeden, ²⁾ Hendrik Goltzius „constrycken schilder, plaetsnijder ende meester van de penne”, zooals Balthazar Gerbier hem in 1620 in zijn: „Eer ende claghtdicht” noemt, heeft naast zijne fraaie metalen platen, waarmede zijn gravures werden gedrukt, een vrij groot aantal portretten in goud en zilver gegraveerd, die de voorgestelde personen en de omschriften niet in spiegelbeeld vertoonen, maar het positieve beeld weergeven, zoodat zij zonder twijfel, hoewel er afdrukken in papier van gemaakt zijn, bedoeld werden als zeer artistieke portretpenningen, en niet als drukplaten. Zoo bezit het Rijks Museum b.v. een fraai portretje, gedateerd 1583 door hem gegraveerd met het omschrift VERTU VRAY HONNEUR AETAT SUAE XXIII H. GOLTZIUS fc A° 1583, het portret van een jongen man vertoonend. Verder zijn van zijn hand, bekend op de zelfde wijze vervaardigde gegraveerde portretpenningen van Goltzius' vrouw ³⁾ en een zeer fraaie gegraveerde gouden penningplaat met borstbeeld van

¹⁾ Zie over hem *Revue belge de Numismatique* 1925, blz. 199.

²⁾ Zie voor dit soort penningen: *Tijdschrift v. h. Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en Penningkunde* XVII (1909) blz. 98.

³⁾ A. Bartsch. *Le Peintre graveur, Vienne 1803-1821*. 191. O. Hirschmann, Hendrik Goltzius pl. XXX 42.

den Graaf van Leicester.¹⁾ Ook van Filips Willem en Prins Maurits bestaan in zilver gegraveerde portretten, echter zonder naam van den graveur. Een afzonderlijk rubriek bij die historische portretten vormen die door Simon van de Passe vervaardigd, die bijzonder artistiek zijn uitgevoerd, maar waarvan de meeste geen eigenlijke gegraveerde stukken zijn, maar met behulp van stempels zijn vervaardigd of wel in vormen gegoten portretten, die door den kunstenaar zorgvuldig werden bijgewerkt en van gegraveerde omschriften voorzien.²⁾

Dirk Strycker, die ook verschillende platen gegraveerd heeft, graveerde, behalve enkele kleine penninkjes, meerendeels met bijbelsche voorstellingen, in 1607 een penning, die het portret en de begrafenis van admiraal Jacob van Heemskerck vertoon. Het aantal gegraveerde portret- en historiepenningen is echter gering hetgeen voor de hand ligt, daar er meestal verscheidene exemplaren van een penning verlangd werden en natuurlijk de gegraveerde penningen stuk voor stuk gesneden moesten worden, hetgeen veel tijd vorderde en ook vrij kostbaar was. Gegraveerde pand- of huwelijkspenningen, dat zijn penningen, die de jonge man aan zijn aanstaande vrouw vereerde als teeken van liefde en trouw komen echter, naast gegraveerde trouwdoosjes, die met goudgeld gevuld werden, veelvuldig voor. Ze zijn dikwijls bijzonder smaakvol van uitvoering en vertoonen meestal op de voorzijde de beide geliefden, soms door God vereenigd met op de keerzijde een symbool van liefde of trouw, meestal ontleend aan bekende gravures. (Plaat IV, 6.) De bruiloft te Cana, de geschiedenis van Tobias, de knecht van Abraham op zoek naar een bruid voor Isaac worden meestal op de keerzijde gevonden. Het is jammer, dat van slechts zeer enkele dezer zoo smaakvolle stukken de makers bekend zijn, meestal zijn het òf bekwame zilversmeden of wel prentgraveurs. Na het midden der 17e eeuw raakt het geven van gegraveerde pandpenningen in onbruik, de pandpenningen worden vervangen door een geschenk van meer practisch nut en komen de gegraveerde penningen dan ook na dien tijd veel minder, en dan nog wel haast steeds van minder hoog kunstgehalte voor. De gegraveerde penning is een kunstuiting, die buiten Nederland slechts zelden gevonden wordt, en staan de weinige door buitenlanders vervaardigde gegraveerde penningen ver achter bij de hier te lande gegraveerde stukken.

Tegen de tweede helft der 17e eeuw komt hier te lande de gegoten, zoogenaamd gedreven penning in zwang, en wel voornamelijk als portretpenning. Pieter van Abeele te Amsterdam werkzaam van plm. 1650 tot ongeveer 1680, en zijne stad- en tijdgenooten Joan Lutma en Wouter Muller zijn de voornaamste meesters, die op deze wijze gewerkt hebben. Zij goten de voor- en keerzijden hunner penningen afzonderlijk zeer dun in zilver en verbonden dan de beide zijden aan elkaar, meestal door er een zilveren iets hoogere rand om te leggen.

¹⁾ Bartsch 176. Hirschman pl. XXX. 40.

²⁾ Zie voor de techniek dezer penningen: Numismatic Chronicle 1915, blz. 230 en 1916, blz. 133.

Van Abeele is het meest bekend door zijne portretpenningen van de stadhouders Willem I, Maurits, Frederik Hendrik en Willem II, door hem ongeveer 1650 vervaardigd ¹⁾, verder door zijn aardigen penning Willem III als 5-jarig prinsje voorstellende met het portret van zijn moeder op de keerzijde ²⁾ (Plaat V, 7) en door zijn penning op het begiftigen van Amsterdam met het wapen door graaf Willem in 1542 en met de keizerskroon door Maximiliaan in 1488. ³⁾

Joan Lutma, veel meer bekend als bekwaam drijver in zilver en goudsmid, dan als medailleur, is de vervaardiger van een zeer smaakvollen penning, die de stad Amsterdam liet vervaardigen bij het sluiten van den vrede van Munster ⁴⁾. (Plaat IV, 8.) Ook een pronk- of liefdepenning is van zijn hand. Wouter Muller is vooral bekend door zijn portretpenningen van de zeehelden Tromp, de Ruyter en Evertsen, die meestal op de keerzijde een zeegevecht vertoonen met op den voorgrond een zinkend schip. In de gegraveerde omschriften der voorzijde heeft hij meestal zijn naam weten in te voegen, b.v. ⁵⁾

De Ruyter, die den Brit zijn moet geteugelt heeft,
Aldus door Muller's hant int gout en silver leeft.

Curieus is ten slotte van dien zelfden drijver een in 1655 vervaardigde penning met op de voorzijde het naar voren gewend borstbeeld van Prins Willem I en de vier Amsterdamsche burgemeesters Huydekooper van Maarseveen, de Graaf, van der Pol en Spiegel, rond een tafel gezeten, ⁶⁾ op de keerzijde, welke keerzijde geïnspireerd is op een schilderij van Thomas de Keijzer, in het Mauritshuis aanwezig.

Ook deze eigenaardige kunst: de gegoten penningen uit twee afzonderlijke zijden bestaande, die tot een geheel verbonden werden, komt slechts hier te lande voor en wel van het midden der 17de eeuw tot ongeveer 1690. Naast de gegraveerde en gegoten penningen handhaaft zich ook de met stempets geslagen medaille. Het zijn in het midden der 17de eeuw reeds niet meer uitsluitend de stempelsnijders aan de provinciale munthuizen werkzaam, die zich met het maken van geslagen penningen bezig hielden, ook goudsmiden gingen zich op het stempelsnijden toeleggen en vinden spoedig volop werk, zoowel door het op eigen risico vervaardigen van penningen, historische feiten herdenkende, als door het uitvoeren van opdrachten voor officieele belooningspenningen. Ook het maken van penningen, die voorvallen uit het huiselijk leven herdachten (geboorte, huwelijk, gouden- en zilveren bruiloften en overlijden) begint in het midden van onzen „gouden eeuw” in zwang te komen en heeft tot het einde der 18de eeuw

¹⁾ van Loon I, blz. 206, van Loon II, blz. 149, 1, blz. 298 en blz. 346.

²⁾ van Loon II, blz. 387.

³⁾ van Loon I, blz. 254.

⁴⁾ van Loon II, blz. 310 en 311.

⁵⁾ van Loon II, blz. 549, 1.

⁶⁾ de Vries en de Jonge, Nederlandsche Gedenkpenningen verklaard II, pl. VII. 6, blz. 19.

aan talrijke stempelsnijders werk gegeven, zoodat het zeker niet zonder belang is bij die zoogenaamde „familiepenningen” eenige oogenblikken stil te staan.

Als men eenige familiegebeurtenis door een penning wilde herdenken, kon men daartoe twee wegen bewandelen: of wel men liet door een stempelsnijder de stempels voor den penning maken, en verkreeg dus een medaille, speciaal vervaardigd voor de te herdenken gebeurtenis, of wel men wendde zich tot een zilversmid die in zijn winkel in voorraad had penningen, bestemd voor familiefeesten en sterfgevallen met toepasselijke allegorische voorstellingen en bijschriften voorzien en waar slechts, op een meestal opengelaten plaats of wel op den rand de namen van de gehuwden of de naam van den overledene werd gegraveerd. Dit laatste soort penningen was dus uit den aard der zaak veel goedkoper en daarbij zeer spoedig gereed. Vooral bij overlijden, wanneer de vrienden van den overledene en de dragers van zijn lijk als herinnering vaak met een „begravenispenning” werden begiftigd, was men op die wijze spoedig geholpen.

De huwelijkspenningen der aanzienlijke families vertoonden de familiewapens van man en vrouw, somtijds hunne portretten, terwijl de keerzijden toepasselijke symbolische voorstellingen van de liefde en de trouw afbeeldden. Een der oudste herdenkt het 50-jarig huwelijk van Paulus van Beresteyn, burgemeester van Delft en Volkertje Claesdochter (Nicolai) door Adriaan de Grebber, goudsmid te Delft, in 1624 gegoten. Dit zeer fraaie stuk vertoont op de voorzijde de borstbeelden van de jubilarissen en op de keerzijde twee kraaien in hun nest als symbool van de eendracht van het huwelijk en van een hoogen en voorspoedigen ouderdom. ¹⁾ (Plaat V, 9.)

Een mooi voorbeeld van een begravenispenning uit de eerste helft der 17de eeuw, geeft de penning bij het overlijden van den Leidschen hoogleeraar Simon Episcopus te Amsterdam op 4 April 1643. ²⁾ Hij vertoont op de voorzijde volgens het omschrift „De heldere suyvere naackte waarheit en ghulde vryheyd”, terwijl een lang gegraveerd opschrift op de keerzijde vermeldt, dat hij door de erfgenamen vereerd is „aen die geven, die Syn. E. in syn sieckte bedient en nae syn overlijden gedragen hebben.”

Geboortepenningen: n.l. penningen die door peter en meter aan de jong geborene vereerd werden, zoo veelvuldig in Duitschland als „Pathen-Medaillen” voorkomende, vindt men hier te lande slechts een enkele maal. Meestal gaf men een afslag in goud van een slechts in koper of zilver voorkomende munt voor de spaarpot of wel en dat voornamelijk in Friesland een zilveren papepel, waarop naam en datum van de geboorte gegraveerd werden.

Een der oudste dooppenningen herdenkt de doop van Hans, zoon van Hans

¹⁾ Van Loon II, blz. 162.

²⁾ Van Loon II, blz. 269.

7.

7.

10.

10.

9.

9.

7. Prins Willem III en zijn moeder 1654, door Pieter van Abeele. 9. Vijftigjarig huwelijk van Paulus van Berestejn en Volkertje Claesdochter 1624, door Adriaan de Grebber. 10. Frederik Hendrik neemt Hulst in 1645, door Jan Looft.

Hermans en Ursula Halewijn op 23 Augustus 1578.¹⁾ Dit fraai gedreven en geëmailleerde stuk vertoont op de voorzijde Christus, met een klein kindje op de armen, voor hem een de armen uitstreckende vrouw, achter hem twee apostelen en ter zijde vrouwen en kinderen, terwijl de keerzijde in een lang opschrift de doop van Hans Hermans vermeldt en de namen van peter en meter „tot goeder gedachtenisse hem wēschēde dat hij in der vreesse godes mach opwassē daerinne volherdēde tottē Einde toe”.

Werden tot heden toe hier te lande in hoofdzaak antieke munten verzameld, tegen het midden der 17de eeuw beginnen ook gedenkpenningen, binnen- en buitenlandsche gebeurtenissen en personen in metaal vereeuwigend, door de verzamelaars te worden gezocht, zoodat, naast andere kunsten de medailleer-kunst hier tot groote bloei kwam. Uit dezen tijd wil ik slechts vermelden Jan Loeff,²⁾ deken van het goudsmidsgilde te Middelburg en als stempelsnijder aan de Munt aldaar verbonden, die goed gesneden penningen op de inneming van den Bosch³⁾ (1629), Breda⁴⁾ (1637) en Hulst (1645) (Plaat V, 10) door Frederik Hendrik, op den slag op het Slaak⁵⁾ (1631), den zeeslag bij Duins (1639)⁶⁾ gemaakt heeft, al staat zijn graveerwerk, door hem als zilversmid vervaardigd, ook veel hooger dan zijn penningwerk.

Van zijn tijdgenooten Laurens van Teylingen en Anthonie Pieterz. van der Willigen⁷⁾ zijn verdienstelijke penningen, meest feiten herdenkende uit het laatste gedeelte van den 80-jarigen oorlog bekend. Beiden kregen van de Staten-Generaal octrooi tot het vervaardigen en debiteeren hunner penningen.

Ook de Amsterdamsche goudsmid Dirck van Ryswyck, die eene Europeesche vermaardheid bezat door zijn toetssteenen tafelbladen met perle d'amour ingelegd⁸⁾ heeft eenige goedgeslaagde penningen vervaardigd, waarvan die op het beleg van Amsterdam door Willem II⁹⁾ en een portretpenning van Maarten Harpertsz. Tromp,¹⁰⁾ waarvan de schilder Jan Lievens de teekening maakte, de voornaamste zijn.

De nà het midden der 17de eeuw hier te lande werkzaam geweest zijnde medailleurs hoop ik in een volgend Verslag te behandelen.

A. O. VAN KERKWIJK.

¹⁾ Catalogus van het Kon. Penningkabinet te 's-Gravenhage I, pl. IV. 310.

²⁾ M. G. A. de Man. Het leven en de werken van Johannes Loeff, stempelsnijder en graveur te Middelburg. Middelburg 1925.

³⁾ van Loon II, blz. 180.

⁴⁾ id. blz. 238, 2.

⁵⁾ id. blz. 197, 4.

⁶⁾ id. blz. 252, 1 en 2.

⁷⁾ Jaarboek voor Penningkunde XI (1924). blz. 30.

⁸⁾ J. E. M. Sterck, Dirk van Ryswyck. Een Amsterdamsche Goudsmid en Mozaïekwerker. (Verslag van het Kon. Oudheidkundig Genootschap 1909).

⁹⁾ van Loon II, blz. 348, 3 en 349, 1.

¹⁰⁾ id. blz. 376, 4.

MERKTEEKEN DER VEREENIGING

waarmee na de eerste penning
alle door haar uit te geven pen-
ningen voorzien zullen worden.

R